

Primljen: 13.08.2024.
Prihvaćen: 21.10.2024.

Socijalne studije / Social studies 7 (7) 2024, str. 133-149.
<https://doi.org/10.58527/issn.2637-2908.7.7.133>

UDK 36(497.6 FBiH)

Pregledni rad

PERSPEKTIVE PREVENTIVNIH PROGRAMA U SUSTAVU SOCIJALNE SKRBI FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

dr. Karolina Tadić-Lesko

Centar za socijalni rad Grada Mostara, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Prevencija se različito određuje, i to ovisno o znanstvenom i stručnom kontekstu. U biti, prevencija osnažuje pojedince, skupine i sustave da riješe probleme i poteškoće, promovira zaštitu prava, potiče na odabir zdravih stilova života i prosocijalnog ponašanja, sprječava neprihvatljiva društvena ponašanja i/ili smanjuje njihov intenzitet. Ovaj rad ima za cilj analizirati postojeće kapacitete za prevenciju u socijalnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na područja za poboljšanje implementacije preventivnih intervencija (i programa). Analiza socijalnog zakonodavstva FBiH pokazala je kapacitete za primjenu preventivnih intervencija i programa usmjerenih na djecu, obitelji, primjenu modela restorativne pravde, prevenciju obiteljskog nasilja, razvoj udomiteljstva te način za sprječavanje visoko konfliktnih razvoda. Ista analiza je pokazala da se termini “prevencija”, “sprječavanje” i “suzbijanje” rijetko koriste u domaćem zakonodavstvu i ne postoje upute za provedbu (preventivnih) aktivnosti, te nedostaju pravilnici za provedbu preventivnih intervencija, dok eventualne preventivne aktivnosti predstavljaju mjere i postupke iz nadležnosti. U analizi domaće i inozemne literature pronalaze se uporišta za provedbu preventivnih intervencija (i programa) putem služba za preventivni rad i/ili primjenom integriranog pristupa prevenciji putem specijaliziranih obiteljskih centara kako bi se poboljšala preventivna učinkovitost u sustavu socijalne skrbi, ali i zajednici, što predstavlja značajan korak prema pružanju preventivnih usluga, povećanju socijalne uključenosti i unapređenju kvalitete života korisnika.

Ključne riječi: Socijalno zakonodavstvo FBiH, prevencija, interes korisnika

E-mail: karolinamos@gmail.com

UVOD

Prevenција se različito definira iz razloga što se koristi u različitim znanstvenim i stručnim krugovima, dakle ovisno o tome na što je zapravo usmjerena. Ona podrazumijeva “proces kojim se osnažuju pojedinci i sistemi kako bi bili spremni odgovoriti životnim izazovima, događajima i tranzicijama, stvarajući i podupirući uvjete koji će promovirati zaštitu prava, prihvatljiva ponašanja i zdrave životne stilove, te omogućavati razvijanje i učvršćivanje prosocijalnih oblika ponašanja i time posredno unaprijediti izražavanje neprihvatljivih oblika ponašanja” (Kafedžić i sur., 2019: 14). S obzirom na to da različiti disciplinski pristupi koriste različite teorijske perspektive i strategije za sprječavanje širokog spektra negativnih ishoda (tjelesne bolesti, mentalne poremećaje, nasilje, školski neuspjeh, rizična ponašanja štetna po zdravlje i siromaštvo), postoji značajna rasprava o najprikladnijoj terminologiji koju treba koristiti i vrstama intervencija koje treba razmotriti (Weissberg i sut., 2003). Razvidno je kako se prevencija stalno unaprjeđuje, kombinira metode i postupke djelovanja, te kreira preventivne programe koji se primjenjuju na različite načine i u različite svrhe, ovisno o području u kojem se djeluje. No, to ne iznenađuje, s obzirom na to da multidisciplinarna znanost o prevenciji koristi ekspertizu iz različitih područja kako bi bolje razumjela uzroke pozitivnih i negativnih društvenih i zdravstvenih ishoda, uključujući i druge znanosti (biološke, kognitivne, bihevioralne i društvene) (Society for Prevention Research, 2011).

U domaćem socijalnom zakonodavstvu (FBiH) nije zamijećen jasno izražen stav prema definiciji prevencije niti postoji sveobuhvatan plan i program za njezinu provedbu. U tom pitanju u inozemstvu je donekle slična situacija, budući da analiza stanja prevencije u socijalnoj skrbi ukazuje na to da još uvijek postoji nedostatak zajedničkog razumijevanja i dosljednosti u pristupu prevenciji i dobrobiti unutar sektora socijalne skrbi (Tew i sur., 2014; Marczak i sur., 2019; Social Care Institute for Excellence, 2021).

Preventivna intervencija kreće od mjera za promicanje zdravlja cijele populacije, međutim, do ciljanih individualnih intervencija dolazi se poboljšanjem funkcioniranja jedne osobe. Ovaj nedostatak konsenzusa predstavlja jasan izazov na mnogim razinama, na primjer: za koje vrste usluga se smatra da imaju preventivne učinke?; kako mjeriti utjecaj socijalne skrbi na preventivni program?;

kako se može dogovarati o dobroj praksi kada ne postoji zajednička osnova za razumijevanje? To pokazuje kako su smjernice za provedbu zakona o skrbi jasne, s obzirom na to da preventivni ciljevi zahtijevaju uključivanje mnogih službi (Marczak i sur., 2019). Dakle, u okviru socijalne skrbi potrebno je osnivanje službi koje će se baviti isključivo prevencijom, s obzirom na to da je preventivni program skup aktivnosti i mjera osmišljen s ciljem sprječavanja nastanka problema ili smanjenja rizika od njihovog pojavljivanja. Preventivni programi zasnovani na dokazima temelje se na znanstvenim istraživanjima i empirijskim podacima da bi se osigurala njihova učinkovitost, te koriste metode i intervencije koje su sustavno testirane i pokazale su se djelotvornima u sprječavanju određenih problema ili smanjenju rizika. Oni se često fokusiraju na ranu intervenciju kako bi se identificirali i eliminirali potencijalni problemi prije nego što se razviju. Cilj preventivnih programa je poboljšati kvalitetu života pojedinaca i zajednica te smanjiti potrebu za kasnijim intervencijama i tretmanima, što je veoma važna komponenta u sustavu socijalne zaštite. S obzirom na to da je nužno osnažiti pojedince, obitelji i zajednice kroz provjerene pristupe, ali i imati jasne i mjerljive rezultate. Temeljem toga, cilj ovog rada je analizirati kapacitete za prevenciju u socijalnom zakonodavstvu FBiH, s posebnim naglaskom na područja za poboljšanje implementacije preventivnih programa. U radu je korišten kvalitativni istraživački pristup (metoda analize inozemne i domaće literature i socijalnog zakonodavstva FBiH).

Perspektive područja prevencije u sustavu socijalne skrbi FBiH

Univerzalni (primarni) preventivni programi usmjereni su na širu javnost ili cijelu populacijsku skupinu. Napori selektivne (sekundarne) prevencije usmjereni su na osobe pod povećanim rizikom za određeni problem u usporedbi s općom populacijom pa se izraz prevencija treba koristiti samo za označavanje intervencijske aktivnosti koje se događaju prije potpunog početka poremećaja ili problema. Termini sekundarna i/ili tercijarna prevencija sada se prikladnije smatraju liječenjem ili rehabilitacijom (McCave i Rishel, 2011). Preventivna intervencija odnosi se na aktivnosti namijenjene sprječavanju razvoja problema utvrđivanjem čimbenika rizika i smanjenjem uzroka problema i/ili promicanjem čimbenika koji poboljšavaju dobrobit i adaptivno funkcioniranje pojedinaca,

grupa i većih društvenih sustava (School of Social Work, 2005). S druge strane, intervencije u socijalnom radu se primjenjuju u aktivnom radu s pojedincima, obiteljima, skupinama ili u zajednicama kojima je potrebna pomoć za ostvarivanje pozitivnih promjena. Primarni cilj je pomoći klijentima u prevazilaženju prepreka koje ih sprečavaju da ostvare puni potencijal. Tipične intervencije su: psihoedukacija (učenje klijenata o njihovom stanju i mogućnostima liječenja); vođenje slučaja (koordiniranje usluga za rješavanje složenih potreba); savjetovanje (pomaganje klijentima da razviju uvid i naprave pozitivne promjene kroz diskusiju); krizne intervencije (pružanje hitne podrške u hitnim slučajevima) i zagovaranje (promoviranje politika i praksi koje unaprjeđuju ljudska prava i socijalnu pravdu) (Gardner, 2024). Dakle, intervencije u socijalnoj skrbi uključuju niz usluga i aktivnosti osmišljenih za pružanje podrške pojedincima i obiteljima. Osim toga, intervencije uključuju financijsku pomoć (pomoć za stanovanje, hranu, obrazovanje i zdravstvenu skrb), obiteljskopravnu zaštitu; zaštitu djece i mladih (npr. skrb i smještaj), skrb za starije osobe, intervencije usmjerene na sprječavanje nasilja u obitelji, rehabilitaciju, pravnu pomoć, edukaciju i socijalno poduzetništvo. Također, važno je naglasiti kako je u *Strategiji socijalnog uključivanja FBiH za razdoblje 2021.–2027.* (2020: 10) navedena potreba “intenziviranja preventivnog socijalnog rada u zajednici i osiguranje kontinuirane edukacije stručnog kadra”. Međutim, sama edukacija ne može jamčiti uspjeh ako se ne primjenjuju preventivne intervencije (preventivni programi) jer preventivni programi osiguravaju da intervencije koriste metode koje su znanstveno dokazano učinkovite u smanjenju socijalnih i drugih problema. Ako se ne primjenjuju preventivne intervencije (i preventivni programi), redovita edukacija možda neće biti dovoljna stručnjacima kako bi zadovoljili stvarne potrebe njihovih korisnika. Dakle, maksimalna učinkovitost u socijalnoj skrbi postiže se integriranjem oba elementa: kontinuiranom edukacijom i implementacijom preventivnih intervencija (i preventivnih programa utemeljenih na dokazima).

Nova istraživanja otkrivaju da djeca iz socio-ekonomski ugroženih obitelji najviše imaju koristi od usluga integriranih centara za rani dječji rast i razvoj. Ove usluge pomažu u unapređenju roditeljskih vještina i poboljšanju samokontrole kod djece, što dovodi do boljih školskih rezultata. S druge strane, istraživanja pokazuju da većina djece koja nemaju pristup ovim uslugama ili ih ne koriste obično ne postižu dobre školske rezultate, ponavljaju razrede i često odustaju od

školovanja (*Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013.–2017.*, 2012) Prije skoro dvadeset godina, Barnett (1995) je otkrio da istraživanja podupiru stajalište kako programi rane skrbi i obrazovanja mogu proizvesti značajna dugoročna poboljšanja u kognitivnom razvoju i obrazovnom uspjehu djece s niskim prihodima. Također, pronađene su kratkoročne promjene u socio-emocionalnim ishodima kod djece kao što su samopoštovanje i društveno ponašanje, iako su se ti učinci vremenom umanjili. U drugom pregledu usredotočenom na razvoj delinkventnog ponašanja, programi ranog djetinjstva smanjuju višestruke rizike (npr. školska nemotivacija, siromaštvo, zlorporaba psihoaktivnih tvari od strane roditelja) i oni mogu biti uspješniji u prevenciji kronične delinkvencije od onih koji ciljaju samo na jedan čimbenik rizika. Osim prioriternih ciljeva programa ranog djetinjstva u ustanovama za zbrinjavanje djece i mladih bez (odgovarajuće) roditeljske skrbi u FBiH (npr. prevencija poremećaja u ponašanju i prevencija ovisnosti), *a priori* su važni programi ranog djetinjstva usmjereni na djecu i na obitelj koji su primjenjivi u domaćem sustavu socijalne skrbi, posebice ako se uzmu u obzir tekući *proces transformacije i deinstitutionalizacije* (npr. dječjih domova), na što su Tadić-Lesko i Milinković (2019a: 56) usmjerile pozornost ističući kako “transformacija domova za djecu ima za cilj stvoriti sveobuhvatan i integriran pristup s prevencijom kao važnom komponentom, koja se promiče putem usluga i služba potpore u zajednici”. Nadalje, restorativna pravda predstavlja pristup u kaznenopravnom sustavu koji uključuje sve strane povezane s kaznenim djelom u proces suočavanja s posljedicama i štetom. Fokusira se na nadoknadu ili ispravljanje individualne, odnosno i socijalne štete (Žižak i Miroslavljević, 2013). “Razvoj ovog modela Restorativne pravde u FBiH je kroz *Program edukacije o stjecanju posebnih znanja i kontinuiranom stručnom obrazovanju i usavršavanju osoba koje rade na poslovima prestupništva mladih i kazneno pravne zaštite djece i maloljetnika*, pokrenut od strane Federalnog ministarstva rada i socijalne politike FBiH uz podršku UNICEF-a i Save the Children-a 2016. godine, u svrhu *vođenja postupka posredovanja/medijacije u primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima u FBiH*” (Tadić-Lesko i Milinković, 2019b: 46-47). Isti model (tzv. *Medijacija između žrtve i maloljetnog počinitelja kaznenog djela*) ujedno predstavlja i preventivni model, reguliran Uredbom o odgojnim preporukama FBiH (Vlada FBiH, 2009). Drugi model restorativne pravde, *model Obiteljska grupna konferencija*, također je

preventivni program podrške i zaštite djece, mladih i obitelji u riziku. Ovaj model se pilotirao, potom i provodio na području Bosne i Hercegovine u suradnji između NVO i centara za socijalni rad, te pokazao veoma dobre rezultate u praksi. Iako je u području skrbi za djecu ključno izgraditi osjećaj partnerstva između stručnjaka i korisnika, te da pristup ovog modela služi kao temelj prevencije jer je učinkovit način za pružanje potrebnih usluga (Tadić-Lesko i sur., 2023), model Obiteljska grupna konferencija još uvijek nije ozakonjen u Bosni i Hercegovini.

Programi za prevenciju obiteljskog nasilja u sustavu socijalne skrbi FBiH ne postoje. Izrađeni su protokoli o postupanju i pomoći u slučaju nasilja u obitelji, ali ne i programi za prevenciju obiteljskog nasilja. Primjera radi, *Protokol o postupanju i pomoći u slučaju nasilja u obitelji Hercegovačko-neretvanske županije* (Vlada HNŽ/K, 2022) u poglavlju III navodi kako su ciljevi i zadaci nadležnih tijela (Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi (centri za socijalni rad i zdravstvene ustanove) i Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave) da kontinuirano poduzimaju mjere prevencije nasilja u obitelji, gdje prevencija nasilja u obitelji podrazumijeva tri kategorije: primarnu prevenciju (sprječavanje pojave nasilja, podizanje svijesti, kampanje, edukaciju i edukativne programe za djecu i adolescente), sekundarnu prevenciju (identifikaciju sudionika rizika i rizičnih skupina, ostvarivanje pomoći, otvaranje SOS telefona i pravno savjetovanje), te tercijarnu prevenciju (provođenje odredbi koje sprječavaju pojavu daljnjeg nasilja, kao što je pružanje izravne pomoći žrtvama nasilja, otvaranje sigurnih kuća, učinkovitije policijske intervencije, sudske presude, te rad s nasilnicima). Iz navedenog je razvidno kako se radi o mjerama i postupcima, zapravo stručnim aktivnostima iz nadležnosti navedenih ustanova i institucija kao i navedenih, to jeste nevladinih organizacija, koje se najvećim dijelom bave zbrinjavanjem žrtava nasilja (žena i djece) u okviru sigurnih kuća. Od donošenja *Programa osnovnih i dodatnih edukacija u FBiH* (Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, 2018), osim obveze promocije udomiteljstva sukladno članku 42. Zakona o udomiteljstvu u FBiH (Vlada FBiH, 2017), nisu načinjeni drugi značajni koraci koji se tiču preventivnih intervencija i aktivnosti. Ono što bi trebalo biti dostupno udomiteljima i udomljenicima jesu *preventivni programi za razvoj i podršku udomiteljstva*. Kao dobar primjer može poslužiti *Višekomponentni tretman za udomiteljstvo* (engl. MTFC), model utemeljen u zajednici, prikladan za teže slučajeve, uključujući one s recidivom,

složenom psihijatrijskom i obiteljskom poviješću, višestrukim komorbiditetima i neodgovaranjem na prethodni smještaj (npr. različiti domovi, zavodi, bolnice) (Metzger i sur., 2024). Ovaj višekomponentni program za udomiteljstvo djece koristi pristup za rad s djecom i obiteljima kojima je potrebna visoka razina podrške zbog visoke razine zlostavljanja i zanemarivanja, ozbiljnih problema s mentalnim zdravljem i ponašanjem, te problema s maloljetnicima. Ključno temeljno načelo ovog programa je da se usluge pružaju na proaktivan način. Dakle, umjesto da se čeka dok problemi djece ne dosegnu točku u kojoj njihov smještaj može biti ugrožen, oni su uključeni u program. Neke od komponenata ovog programa su zapošljavanje udomitelja, stalne usluge udomiteljima, usluge za djecu, usluge za biološke roditelje i drugi resursi za dugoročni smještaj (Fisher i Gilliam, 2012). Ovaj model će vjerojatno u bliskoj budućnosti trebati sustavu socijalne skrbi FBiH.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, tijekom 2023. godine razvedeno je 2.259 brakova, što predstavlja povećanje od 13,01% u odnosu na 2022. godinu (Rizvić, 2024). Samim time, očekivano je da se povećava i broj visoko konfliktnih razvoda braka. "Visoko konfliktni razvod braka podrazumijeva konflikt roditelja povezan s razvodom braka i/ili partnerskog razdvajanja" (Majnarić, 2023: 129). Poznato je da visoko konfliktni razvod braka karakterizira veliki stupanj sukoba i nesuglasica između partnera, što ne samo da dovodi do intenzivnih emocionalnih, pravnih i praktičnih poteškoća partnera nego se oni negativno reflektiraju na djecu koja se nalaze u središtu konflikta roditelja. Također, Anderson i sur. (2011) prema Majnarić (2022: 102) navode kako se "istraživači općenito slažu da se visoko konfliktni razvod odnosi na roditelje koji su uključeni u nerazriješeni, dugotrajni konflikt (najmanje 2 godine), koji karakterizira neprijateljstvo, međusobno okrivljivanje i nemogućnost preuzimanja odgovornosti za svoju ulogu u sporu". Ovaj tip razvoda zahtijeva poseban pristup zbog složenosti i težine situacije. U sustavu socijalne skrbi FBiH također je nužna provedba *prevencije visoko konfliktnih razvoda braka*, budući da Obiteljski zakon FBiH (Vlada FBiH, 2005) predviđa samo jedan oblik alternativnog rješavanja sporova, a to je posredovanje, koje je obvezno u postupku razvoda braka. Suprotno tome, medijacija u obiteljskim pitanjima koja nisu obuhvaćena ovim zakonom regulirana je Zakonom o postupku medijacije BiH (Vlada FBiH, 2004). Obiteljska medijacija, koja se provodi u centru za socijalni rad, uključuje rješavanje problema uz pomoć treće strane koja pomaže članovima obitelji da poboljšaju komunikaciju, identificiraju svoje potrebe i brige, te pronađu

prihvatljiva rješenja sukoba kako bi postigli zajednički sporazum. Haubrich i Tadić-Lesko (2013: 188) navode kako bi se “u Obiteljski zakon FBiH trebalo ugraditi *de lege ferenda* pravodobno obavljanje informativnog, pripremnog ili savjetodavnog razgovora sa suprotnim stranama kako bi se prevenirao postupak posredovanja, te kako bi se suprotne strane dogovorile što je u njihovom interesu i u najboljem interesu njihove djece, čime bi se važnost obiteljske medijacije podigla na veću razinu”. Svakako bi bilo važno istražiti praktičnu primjenu posredovanja u centrima za socijalni rad u FBiH u odnosu na njezine ishode, u prvome redu poteškoće, načine na koji se rješavaju, te visoko konfliktne razvode braka i njihov utjecaj na djecu koja se nalaze u središtu sukoba roditelja, kako bi se pronašli načini za primjenu preventivnih mehanizama, dakle, adekvatne načini za njihovo pravovremeno rješavanje, to jest, primarno, sekundarno i tercijarno preventivno djelovanje.

Socijalno zakonodavstvo FBiH o prevenciji

Analizom socijalnog zakonodavstva FBiH, utvrđeno je kako ne postoje pravilnikom propisane preventivne mjere (intervencije, niti preventivni programi), nego se sporadično spominje riječ prevencija, kao npr. u Nacrtu zakona o socijalnim uslugama FBiH iz 2024, u članku 3., gdje se kaže kako pojedini izrazi, u smislu ovoga zakona, imaju sljedeće značenje: “m) Socijalne usluge su skup mjera, aktivnosti i programa usmjerenih na pružanje podrške pojedincima, obiteljima u prepoznavanju, *preveniranju* i rješavanju problema i poteškoća, poboljšanju kvalitete njihovog života i postizanju socijalne uključenosti” ili u čl. 10. (Zabrana zlostavljanja) točka (3): “Pružatelji socijalnih usluga dužni su kontinuirano poduzimati mjere u cilju *preveniranja* i *sprečavanja* zlostavljanja korisnika socijalnih usluga kako od strane zaposlenika, tako i od strane drugih korisnika, što uključuje i izradu internih procedura prijavljivanja i postupanja po zaprimljenim prijavama ili uočenim slučajevima zlostavljanja korisnika socijalnih usluga” (čak se u ovom članku nalaze istoznačne riječi za jedan pojam: *preveniranje* i *sprečavanje*), dok se u članku 83. pojavljuju i preventivne aktivnosti, ali u odnosu na inspeksijske nadležnosti, gdje je pod d) navedeno da poduzimaju *preventivne aktivnosti* “u cilju sprečavanja nastupanja štetnih posljedica zbog nedostatka i nepravilnosti u provedbi ovoga zakona i propisa donesenih na temelju ovog

zakona”. Također, pod stavkom (2) istog članka, Federalni i kantonalni inspektori *preventivne aktivnosti* iz stavka (1) točka d) “ovoga članka nalažu rješanjem usluga s posebnim fokusom na kantone i jedinice lokalne samouprave koje imaju nizak indeks razvijenosti”.

Nadalje, niti u jednom članku Obiteljskog zakona FBiH (Vlada FBiH, 2005) ne pronalazi se riječ prevencija, dok se u Zakonu o udomiteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine (Vlada FBiH, 2017) samo u članku 12. stavak (2), u kojem se pojašnjava Povremeno udomiteljstvo, koristi riječ *sprečavanje* (što je istoznačno riječi *prevencija*), iako je cijeli zakon prožet preventivnim mjerama i postupcima koji predstavljaju primarne, sekundarne i tercijarne intervencije. U Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom (Vlada FBiH, 1999) u članku 46. pronalaze se čak dvije istoznačnice riječi *prevencija – suzbijanje i sprječavanje*: “Pravo na usluge socijalnog i drugog rada mogu ostvariti pojedinci, obitelji i društvene grupe, neovisno od materijalnih mogućnosti i korištenja nekog od oblika socijalne zaštite, radi zaštite njihovih prava i interesa i *sprječavanja* pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema. Uslugama socijalnog i drugog stručnog rada, u smislu ovog zakona, smatra se savjetodavni rad koji obavljaju ustanove u rješavanju obiteljskih i bračnih problema, te mjere i akcije, u suradnji s mjesnim i drugim organima, na *suzbijanju i sprječavanju* društveno neprihvatljivog ponašanja djece i ostalih pojedinaca, obitelji i društvenih skupina.” No, važno je znati kako i na koji način suzbijati i sprječavati negativne pojave.

Preventivne sporadične aktivnosti u sklopu organiziranih obuka koje su se provodile u sustavu socijalne skrbi na području FBiH i BiH provedene su na državnoj, federalnoj, županijskoj i lokalnoj razini u partnerstvu s domaćim i inozemnim nevladinim organizacijama. Slične aktivnosti koje su se provele kroz projekte u suradnji s inozemnim organizacijama (vidi više: “Pravda za svako dijete”, UNICEF) bile su usmjerene na njihovo uvođenje u postojeće zakone, protokole i slično. DHSC (2016), prema Social Care Institute for Excellence (2021), navodi da, s obzirom na kontinuirani izazov postizanja zajedničkog razumijevanja i dosljednosti pristupa prevenciji, kao i ograničenu bazu dokaza za ono što funkcionira, korisno je da smjernice zakona o skrbi pružaju okvir za praktičare, koji su u poziciji da podrže fokus na prevenciji. Tew i sur. (2014) razmatrali su preventivne pristupe koji se provode u sedam lokalnih vlasti u Engleskoj i otkrili

da su pristupi drugog vala za sprječavanje, smanjenje ili odgađanje potreba za brigom i podrškom u socijalnoj skrbi za odrasle u Engleskoj često ugrađeni u različite strateške inicijative, uključujući:

- Modele socijalnog rada i prakse socijalne skrbi zasnovane na snagama (npr. tri razgovora),
- Pristupe društvenom umrežavanju i izgradnji kapaciteta zajednice (npr. koordinacija lokalnog područja),
- Mobiliziranju resursa obiteljskih i osobnih mreža (npr. kroz pristupe kao što su obiteljske grupne konferencije, vršnjačka podrška ili krugovi u zajednici),
- Ciljano korištenje osobnog proračuna.

Na temelju toga mogli bi se kreirati i pilotirati slični preventivni pristupi za korisnike socijalne skrbi (maloljetne korisnike, pojedince i obitelji u riziku). Sakoman (2009) ističe da je u procesu razvoja individualiziranih programa za djecu i mlade s poremećajem u ponašanju koji su također u opasnosti od uporabe droga važno da stručnjaci iz socijalne skrbi djeluju kao koordinatori malih timova koji provode terapijske postupke, i to češće u suradnji sa školom. Osiguravanje visoke kvalitete skrbi i nadzora nad maloljetnicima, posebno onima koji su identificirani kao korisnici droga, može značajno smanjiti rizik od napredovanja ka težoj kliničkoj slici ovisnosti. Stoga svaki terapijski postupak treba pažljivo nadgledati kako bi se izbjegla neadekvatna provedba tretmana ili nepotrebno trošenje društvenih resursa na aktivnosti koje nisu učinkovite ili stručno vođene. U sustavu socijalne skrbi FBiH, i to u većim gradovima, djeluje relativno dovoljan broj stručnjaka različitih profila (socijalni, psihološki, pravni, pedagoški i dr.). Kako bi se ublažili, sanirali i riješili problemi i poteškoće maloljetnih i punoljetnih korisnika, postupa se sukladno Konvenciji o pravima djeteta (1989) i drugim međunarodnim dokumentima koje je ratificirala Bosna i Hercegovina, i sukladno aktualnom socijalnom zakonodavstvu FBiH, na način da se ostvaruju prava i poduzimaju mjere i postupci iz nadležnosti. Bilo koji problem djeteta, pojedinca i obitelji je individualan problem i zahtijeva individualiziran pristup, bilo da se radi o socijalnim, obiteljsko-pravnim, odgojno-obrazovnim i zdravstvenim problemima, dakle, općim i/ili specifičnim potrebama. Nerijetko potrebe korisnika iniciraju primjenu preventivnih intervencija. Dobar primjer pruža Odgojni centar KS (2024)

u okviru kojeg je uspostavljena Služba za preventivni rad. Aktivnosti su usmjerene na razvoj vještina djece i adolescenata kroz pozitivne modele ponašanja, pomažući im u suočavanju s društvenim pritiscima. Fokus je na osnaživanju osnovnih psiholoških potreba i učenju nenasilnog rješavanja konflikata i samokontrole. Primarna prevencija provodi se kroz projekte i aktivnosti u osnovnim i srednjim školama, s ciljem smanjenja društveno neprihvatljivog ponašanja. Sekundarna prevencija obuhvaća individualne tretmane na zahtjev roditelja, skrbnika, udomitelja, Službe socijalne zaštite ili škole, pružajući stručnu pomoć i podršku djeci i njihovim obiteljima. U suradnji s ustanovama socijalne zaštite izrađuju se individualni programi koji pružaju stručnu pomoć i podršku djeci, adolescentima i njihovim obiteljima na osnovu iskazanih potreba. Također, u *Operativnom planu deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj (2022. – 2027.)* s ciljem odvajanja kontrolnih i preventivnih tretmanskih uloga centara za socijalni rad, kao i jačanja obiteljskih usluga na lokalnoj razini, predviđa se “Obiteljski centar kao samostalnu ustanovu radi obavljanja poslova savjetodavnog i preventivnog rada te drugih stručnih poslova za djecu, mlade i obitelji koje su dostupne na razini lokalne zajednice. Rad Obiteljskog centra će se organizirati kroz središnju službu i 21 područnu službu u sjedištu županije. Jačanje kapaciteta obiteljskog centra, pretpostavlja provođenje preventivnih programa, individualnog i grupnog savjetovanja za razne korisničke skupine ili korisnike s različitim problemima, obiteljsku medijaciju, savjetodavni rad s udomiteljima i posvojiteljima, različite programe podrške roditeljstvu i podizanja kvalitete obiteljskog života za djecu, mlade i obitelji u riziku, psihosocijalni tretman radi prevencije nasilja u obitelji i druge strukturirane tretmane” (Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske, 2022: 35). To govori o prepoznatoj potrebi utemeljenja obiteljskih centara u okviru socijalne skrbi, kako bi oni bili nositelji i provoditelji preventivnih usluga, intervencija, dakle preventivnih programa, samostalno i u suradnji s drugim ustanovama socijalne skrbi te različitim ustanovama u lokalnoj zajednici (npr. u kojima se odgajaju i obrazuju djeca, s centrima za mentalno zdravlje).

ZAKLJUČAK

Prevenција u socijalnoj skrbi predstavlja ključan alat za unapređenje socijalne dobrobiti korisnika i zajednice s posebnim naglaskom na djecu i mlade. Ovaj pristup se temelji na načelu proaktivnog rješavanja problema, što je učinkovitije od reaktivnog odgovora na krizne situacije. Rane intervencije mogu značajno smanjiti troškove, poboljšati kvalitetu života, te ojačati socijalne veze korisnika, što doprinosi sprječavanju i smanjenju nastanka ozbiljnih problema. U socijalnom zakonodavstvu FBiH kao i u inozemstvu postoji značajan nedostatak jasnoće i dosljednosti u pristupu prevenciji u socijalnoj skrbi i ovaj problem se ogleda u odsustvu jasnih određenja i sveobuhvatnih planova za implementaciju prevencije, što ukazuje na potrebu za unapređenjem razumijevanja i koordinacije u ovom području. Analiza socijalnog zakonodavstva FBiH pokazala je da postoje kapaciteti za implementaciju preventivnih intervencija u općim i specifičnim područjima socijalne skrbi. Programi ranog djetinjstva i modeli restorativne pravde igraju ključnu ulogu u transformaciji i unapređenju sustava socijalne skrbi u FBiH. Transformacija dječjih domova prema sveobuhvatnom i integriranom pristupu, uz naglasak na prevenciju i podršku u zajednici, predstavlja značajan korak ka poboljšanju zaštite djece i mladih. Restorativna pravda, koja se fokusira na nadoknadu i ispravljanje štete, pokazala je potencijal u poboljšanju kazneno-pravnog sustava FBiH kroz program edukacije i usavršavanja kroz model *Medijacija između žrtve i maloljetnog počinitelja kaznenog djela* kao i pilotiranje modela *Obiteljske Grupne Konferencije*. Dalji naponi u implementaciji i regulaciji ovih modela mogu značajno doprijeti unapređenju zaštite i podrške za djecu, mlade i obitelji u riziku. Nadalje, u FBiH su uspostavljeni *protokoli za postupanje u slučaju nasilja u obitelji*, ali nisu razvijeni specifični programi za prevenciju obiteljskog nasilja. Protokol iz Hercegovačko-neretvanske županije naglašava važnost preventivnih mjera koje su u nadležnosti različitih institucija, no njegova implementacija se još uvijek svodi na stručne aktivnosti i postupke i angažman nevladinog sektora. Također, unatoč donošenju *Programa osnovnih i dodatnih edukacija u FBiH* (Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, 2018) za udomitelje, značajni koraci u razvoju preventivnih intervencija i aktivnosti u području udomiteljstva nisu poduzeti. Povećanje broja razvoda braka, koji je u 2023. godini porastao za 13,01% u odnosu na prethodnu godinu, ukazuje na potrebu za dodatnim mjerama prevencije, posebno u kontekstu visoko

konfliktnih razvoda. Međutim, Obiteljski zakon FBiH predviđa posredovanje kao jedini oblik alternativnog rješavanja sporova u postupku razvoda braka. Kako bi se unaprijedila prevencija visoko konfliktnih razvoda i poboljšala zaštita djece i obitelji, preporučuje se ugradnja obaveznih informativnih, pripremnih ili savjetodavnih razgovora u Obiteljski zakon FBiH što bi moglo unaprijediti učinkovitost obiteljske medijacije i doprinijeti boljoj zaštiti interesa djece i obitelji u kriznim situacijama. Nedostatak smjernica i pravilnika predstavlja prepreku za implementaciju preventivnih intervencija te ova praznina u zakonodavnom okviru ograničava i razvoj preventivnih programa. Analiza dostupne domaće i inozemne literature ukazuje na potrebu za uspostavom specijaliziranih službi za preventivni rad ili obiteljskih centara unutar socijalne skrbi u FBiH. Ove specijalizirane ustanove trebale bi preuzeti ključnu preventivnu ulogu s ciljem poboljšanja učinkovitosti preventivnih mjera, povećanja socijalne uključenosti te sprječavanja i suzbijanja, dakle prevencije negativnih društvenih pojava. Uvođenjem ovakvih službi mogla bi se postići značajna poboljšanja u zadovoljstvu korisnika socijalne skrbi i u socijalnom sustavu u FBiH.

LITERATURA

- Barnett, W. S. (1995) "Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes", *The Future of Children* 5 (3), 25-50.
- Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (2018) *Program osnovnih i dodatnih edukacija u FBiH*. <https://fmrsp.gov.ba/wp-content/uploads/old/stories/Program%20osnovnih%20i%20dodatnih%20edukacija%20hranitelja%20u%20Federaciji%20BiH%20B.pdf> (4. 8. 2024).
- Fisher, P. A. i Gilliam, K. S. (2012) "Multidimensional Treatment Foster Care: An Alternative to Residential Treatment for High-Risk Children and Adolescents", *Psychosocial Intervention* 21(2), 195-203.
- Gardner, C. (2024) "Social Work Interventions for Social Workers (Complete Guide)", *Mentalyc*. <https://www.mentalyc.com/blog/social-work-intervention> (10. 8. 2024).
- Haubrich, V. i Tadić-Lesko, K. (2013) "Obiteljska medijacija pri centru za socijalni rad", u: Bubić, S. (ur.) *Najbolji interes djeteta u zakonodavstvu i praksi*, Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 180-190.

- Kafedžić, L.; Bjelan Guska, S.; Omersoftić, E.; Osmanagić, L. i Muratbegović, E. (2019) *Program (sekundarne) prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja i zaštite učenika u osnovnim školama Kantona Sarajevo*, Sarajevo: Unicef BiH.
- Majanić, I. (2022) “Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom”, *Ljetopis socijalnog rada* 29 (1), 99-123.
- Majnarić, I. (2022) “Obilježja visokokonfliktnih razvoda roditelja s maloljetnom djecom”, *Ljetopis socijalnog rada* 29 (1), 99-123.
- Majnarić, I. (2023) “Otuđenje od roditelja – što dalje”, *Kriminologija i socijalna integracija* 31 (2), 129-150.
- Marczak, J.; Wistow, G. i Fernandez Plotka, J. L. (2019) “Evaluating Social Care Prevention in England: Challenges and Opportunities”, *Journal of Long-Term Care*, 206-217. <https://journal.ilpnetwork.org/articles/10.31389/jltc.32> (5. 8. 2024).
- McCave, E. L. i Rishel W. C. (2011) “Prevention as an Explicit Part of the Social Work Profession: A Systematic Investigation”, *Advances in Social Work* 12 (2), 226-240.
- Metzger, I.; Brown-Griffin, C. i Brown, A. (2024) “Modes of intervention”, u: Wendy Troop-Gordon, W. i Neblett, E. W. Jr. (ur.) *Encyclopedia of Adolescence*, 2. izdanje, Elsevier, 334-349.
- Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske (2022) *Operativni plan deinstitucionalizacije, prevencije institucionalizacije i transformacije pružatelja socijalnih usluga u Republici Hrvatskoj od 2022. do 2027.* <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Dokumenti/Operativni%20plan%20deinstitucionalizacije%20prevencije%20institucionalizacije%20i%20transformacije%20pru%C5%BEatelja%20socijalnih%20usluga%20u%20RH%202022.%20-%202027..pdf> (7. 8. 2024).
- Odgojni centar KS (2024) *Služba za preventivni rad.* <https://odgojnicentarks.ba/sluzba-za-preventivni-rad/> (4. 8. 2024).
- “Pravda za svako dijete”, UNICEF. <https://www.unicef.org/bih/pravda-za-svako-dijete>.
- Rizvić, E. (2024) *Povećan broj razvoda u odnosu na prošlu godinu.* <https://www.rtvslon.ba/povecan-broj-razvoda-u-odnosu-na-proslu-godinu/> (10. 8. 2024).

- Sakoman, S. (2009) *Školski programi prevencije ovisnosti*, Zagreb: Bodema d.o.o.
- School of Social Work (2005) *Preventive Intervention*. <https://ssw.umich.edu/courses/preventive-intervention/sw817/001/20053> (10. 8. 2024).
- Social Care Institute for Excellence (2021) "Prevention in social care". <https://www.scie.org.uk/integrated-care/prevention-in-social-care/> (6. 8. 2024).
- Society for Prevention Research (2011) *Standards of knowledge for the science of prevention*. <https://www.preventionresearch.org/Society%20for%20Prevention%20Research%20Standards%20of%20Knowledge.pdf> (7. 8. 2024).
- *Strategija socijalnog uključivanja FBiH za razdoblje 2021.–2027.* <https://www.unicef.org/bih/media/6491/file/Strategija%20socijalnog%20uklju%C4%8Divanja%20Federacije%20Bosne%20i%20Hercegovine%20za%20period%202021-2027..pdf> (5. 8. 2024).
- *Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013.–2017.* https://fmoh.gov.ba/uploads/files/strategija_rani_rast_razvoj.pdf (6. 8. 2024).
- Tadić-Lesko, K. i Milinković, J. (2019a) "Transformacija i deinstitucionalizacija domova za djecu bez roditeljske skrbi u Hercegovačko-neretvanskoj županiji", *Suvremena pitanja XIV* (28), 54-64.
- Tadić-Lesko, K. i Milinković, J. (2019b) "Perspektive Modela: Medijacija između žrtve i maloljetnog počinitelja kaznenog djela u kaznenopravnom sistemu Federacije Bosne i Hercegovine", *Kriminalističke teme XVIII* (3–4), 45-56.
- Tadić-Lesko, K.; Zelenika, T. i Vekić, T. (2023) "Obiteljska grupna konferencija – model podrške djeci i obitelji", *Održivost 1* (1), 64-79.
- Tew, J.; Duggal, S.; Carr, S.; Ercolani, M.; Glasby, J.; Kinghorn, P.; Miller, R.; Newbigging, K.; Tanner, D. i Afentou, N. (2014) *Implementing the Care Act 2014: Building social resources to prevent, reduce or delay needs for care and support in adult social care in England. Final Report for the Department of Health and Social Care*, Department of social work and social care: University of Birmingham.
- Vlada FBiH (1999) "Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom", *Službene novine Federacije BiH*, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16.

- Vlada FBiH (2004) “Zakon o postupku medijacije BiH”, *Službeni glasnik BiH*, br. 37/04.
- Vlada FBiH (2005) “Obiteljski zakon FBiH”, *Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine*, br. 35/05.
- Vlada FBiH (2009) “Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima”, *Službene novine FBiH*, br. 6/09.
- Vlada FBiH (2017) “Zakon o udomiteljstvu u FBiH”, *Službene novine FBiH*, br. 19/2017 i 52/2022.
- Vlada FBiH (2024) “Nacrt Zakona o socijalnim uslugama u Federaciji Bosne i Hercegovine”. https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2024/Nacrt_zakona_soc_usluge_b.pdf (12. 8. 2024).
- Vlada HNŽ/K (2022) *Protokol o postupanju i pomoći u slučaju nasilja u obitelji Hercegovačko-neretvanske županije*. https://www.vlada-hnz-k.ba/sites/default/files/protokol_o_postupanju_i_pomoci_zrtvama_u_slucaju_nasilja_u_obitelji_za_hnz.pdf (10.8. 2024).
- Weissberg, P. R.; Kumpfer, L. K. i Seligman, P. E. M. (2003) “Prevention That Works for Children and Youth: An Introduction”, *American Psychologist* 58 (6–7), 425-432.
- Žižak, A. i Miroslavljević, A. (2013) *Restorativna pravda: teorijsko-filozofsko i konceptualno-operacionalno utemeljenje za izvansudsku nagodbu*. Zagreb: Unicef – Ured za Hrvatsku.

PERSPECTIVES OF PREVENTIVE PROGRAMS IN THE SOCIAL CARE SYSTEM OF THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: Prevention is defined differently depending on the scientific and professional context. In essence, prevention empowers individuals, groups and systems to solve problems and difficulties, promotes the protection of human rights, encourages the choice of healthy lifestyles and prosocial behavior, prevents unacceptable social behaviors and/or reduces their intensity. This paper aims to analyze the existing capacities for prevention in the social legislation of the Federation of Bosnia and Herzegovina, with special emphasis on areas for the improvement of preventive interventions (and programs). The analysis of the social legislation of the FB&H indicated capacities for the application of preventive interventions and programs aimed at children and families, the application of the restorative justice model, the prevention of domestic violence, the development of foster care, and mode to prevent high-conflict divorces, as well. The same analysis showed that the terms “prevention”, “deterrence” and “suppression” are rarely used in local legislation, and there are no instructions for the implementation of (preventive) activities; moreover, there are no regulations for the implementation of preventive interventions, while possible preventive activities represent measures and procedures from jurisdiction. In the analysis of local and foreign literature, there are strong points for the implementation of preventive interventions (and programs) through services for preventive work and/or the application of an integrated approach to prevention through specialized family centers in order to improve preventive efficiency in the social welfare system as well as the community, which represents a significant step towards providing preventive services, increasing social inclusion and improving the quality of life of their users.

Keywords: *social legislation FB&H, prevention, user’s interest*